

УДК 378.6:656.2.071.1:005.3(043.3/5)

Р. В. СУЩЕНКО

ЦІЛІ ТА ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

У статті окреслено основні цілі та цінності сучасної професійної підготовки інженерів залізничного транспорту, проблеми і суперечності організації цього процесу.

Розкрито педагогічні парадигми й концептуальні підходи до формування управлінської культури інженера залізничного транспорту у вищих навчальних закладах з урахуванням тенденцій розвитку національної системи професійної освіти в Україні інженерних кадрів, її модернізації на основі пріоритету креативної педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу, що сприяє підготовці інженерів нової форми, готових до інноваційної інженерної діяльності, інноваційного мислення, адекватних національним цінностям і культурі праці на залізничному транспорті. Останнє особливо актуалізує необхідність переосмислення існуючих цільових установок і традиційних концептуальних підходів до формування управлінської культури інженерів залізничного транспорту в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, інженер залізничного транспорту, управлінська культура, професійна цінність.

Існуюча система підготовки інженерів залізничного транспорту формувалася протягом багатьох років, тому вона відображає різні теоретичні підходи, практичний досвід, накопичений у різні часи, в різних країнах світу, в тому числі й в Україні.

Традиційна методологія професійної підготовки інженерів залізничного транспорту, яка базувалась на принципах класичного раціоналізму, виявилась непридатною і неготовою до успішного функціонування спеціалістів у новому соціумі.

Довгі роки теорія та практика професійної підготовки спеціалістів у технічних ВНЗ в основному зосереджувалась тільки на сфері виробництва. Світове визнання значущості освітнього ресурсу і сучасна гуманістично орієнтована парадигма визначають актуальність розвитку в Україні іншого підходу: створення системи цілеспрямованої підготовки інженерів залізничної галузі нової генерації, здібних до конструктивної діяльності й ефективного вирішення складних соціально-економічних завдань, з високим рівнем культури, інтелекту, комунікабельності, з розвинутою уявою, глибокими гуманітарними знаннями та належним професіоналізмом.

Криза цінностей, дефіцит духовності зумовлюють напружений пошук шляхів іншого життя, осмислення інших цінностей. Швидка зміна технологій робить виклик усім без винятку державам, посилює взаємозалежність гідного життя та базових цінностей професійної освіти, що викликає принципову необхідність переосмислення тих чинників, від яких залежить її якість.

Під впливом ринкових реформ і визнання актуальності високопродуктивної інженерної праці у вітчизняній науці з'явилося багато робіт, при-

свячених проблемі підготовки у вищих навчальних закладах майбутніх спеціалістів різноманітних нових служб і організацій, зокрема: підприємницької діяльності та бізнесу, розвитку управлінської культури, службової етики інженерів залізничної галузі, сукупних для інженерів цінностей і норм, які формують стандарт культури службової й професійної поведінки.

Розробці основних положень теорії та методології управління соціальними системами підготовки інженерних кадрів присвячено наукові праці А. Афанасьєва, А. Берга, І. Блауберга, М. Вебера, І. Герчикової, І. Ладенко, О. Столбова, О. Романовського, Ф. Тейлора, А. Файоля, Ф. Хміля, Г. Щокіна та ін.

Науково-теоретичні й організаційно-прикладні основи управлінської діяльності лідерів, керівників достатньо розроблено та висвітлено в працях Є. Березняка, В. Бондаря, Л. Даниленко, М. Дарманського, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Козлова, В. Лутая, Л. Макаренка, В. Маслова, В. Олійника, С. Пікельної, Д. Тимохи, Є. Хрикова, Т. Шамової, Є. Ямбурга та ін.

Різні аспекти суб'єкт-об'єктної парадигми досліджуються В. Авер'яновим, Б. Бакуменком, А. Буреогою, В. Гамаюновим, В. Князєвим, В. Луговим, В. Малиновським, Н. Нижник, В. Огаренком, О. Скідіним, С. Шевченком та ін.

Найбільш вагомий внесок у розроблення методологічних, науково-теоретичних засад досліджуваного аспекту підготовки інженерних кадрів в Україні зробили такі вчені, як В. Андрущенко, Н. Артеменко, В. Ашумов, П. Баранова, Л. Грень, О. Ігнатюк, О. Коваленко, Ф. Кузін, М. Лазарєв, В. Михайличенко, Н. Ничкало, О. Пономарьов, О. Романовський, Л. Тованянський, Т. Шаргун, П. Ясінець та ін.

Тематика досліджень вказаних авторів є достатньо широкою, проте проблема посиленої уваги до професійної підготовки, підвищення професіоналізму, до фахової компетенції інженера залізничного транспорту не знайшла відображення в їхніх роботах. Відсутнє наукове обґрунтування об'єктивної необхідності вдосконалення механізмів оновлення, внесення змін у фахову підготовку інженерних кадрів залізничної галузі та визначення ключових напрямів модернізації цього процесу.

Мета статті – окреслити основні цілі та цінності сучасної професійної підготовки інженерів залізничного транспорту, проблеми і суперечності організації цього процесу.

Принципово важливим є висновок про те, що професійна освіта не може схватись від життя. Специфіку сьогодення створює постійна зміна самого об'єкта в умовах вибору методологічних настанов. Тому модернізація професійної підготовки інженерних кадрів – це і державний вплив на перегляд існуючих цінностей та способу життєдіяльності сучасного інженера, і докорінна зміна цих цінностей.

Отже, існуюча система професійної підготовки та перепідготовки інженерних кадрів має акцентувати увагу на розробці таких моделей розвит-

ку, які б були соціально спрямованими, демократичними, гнучкими, державно-громадянськими і сприяли розвитку будь-якої ланки залізничної галузі й економіки.

Тому вектор професійної підготовки інженерів має змінюватись, спрямовуючись у площину цінностей особистісного розвитку, варіативності та відкритості вищих навчальних закладів, їхніх цілей, змісту педагогічного процесу ВНЗ, системи контролю й оцінювання, управлінських рішень, взаємної культури праці та відповідальності, розуміння якості професійної підготовки як інтегрованого результату багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, центрованість на індивідуальності студента, на суто соціокультурних феноменах, створюючи у вищих навчальних закладах атмосферу високої культури відносин, атмосфери творчості й оптимізму, взаємної підтримки. У зв'язку з цим охарактеризуємо сукупність базових цінностей сучасної та майбутньої професійної освіти.

Професіоналізм інженера як цінність професійної освіти передбачає формування у студентів тих професійних і особистісних цінностей та якостей, які відповідають новим соціальним вимогам до професійної компетентності й особистості сучасного інженера залізничного транспорту.

Світовий і європейський досвід свідчить, що успішні реформи в системі професійної освіти здійснюються за рахунок наявності у керівників ВНЗ реального управлінського професіоналізму, особливість якого полягає у ставленні до викладачів і студентів як до конкурентної власності, яку слід спрямовувати, мотивувати, розміщати й розвивати разом з іншими ресурсами з метою безпосереднього сприяння досягненню стратегічної мети. Мова йде про істотний зв'язок між регулюванням людськими викладацькими ресурсами університетів і цілями розвитку Української Залізниці.

Тільки за попередніми результатами наших досліджень, успішні керівники залізничної сфери навіть суто промислово-виробничих напрямів, фірм і організацій біля 70% часу й зусиль своєї управлінської діяльності сьогодні спрямовують на суто людські проблеми і, на їх думку, саме за рахунок цього вони є ефективними та розраховують на майбутнє.

Тому, на наш погляд, справа не тільки в ігноруванні деякими ВНЗ соціокультурних феноменів, а й у незадовільному застосуванні принципу органічної єдності культури та професіоналізму, яка ще має місце в підготовці інженерних і управлінських кадрів в системі вищої та післядипломної освіти залізничників.

Вивчення питань, які порушують керівники залізничних підприємств, де працюватимуть випускники технічних ВНЗ, інформація про підвищення професіоналізму інженерних кадрів на Залізницях у більшості випадків практично відсутня, нічого не відомо і про перспективи цілеспрямованої фахової підготовки керівних кадрів та їх резерву, про динаміку змін у цій сфері.

Тому наше дослідження є спробою запропонувати один із напрямів удосконалення державного регулювання спеціальної підготовки високопрофе-

сійних інженерів залізничного транспорту в системі “Дитяча залізниця – ВНЗ – магістратура – залізничне підприємство”.

В основу свого дослідження ми поклали принцип інтеграції зусиль і можливостей усіх ланок професійної освіти в розв’язанні заявленої проблеми.

З цією метою пропонуємо розробити науково обґрунтовану стратегічну програму формування сучасного інженера залізничного транспорту. На наше переконання, для цього в Україні є всі необхідні умови. Жодна галузь економіки не має таких багатих традицій і невикористаних ВНЗ можливостей у розв’язанні важливого для розвитку залізничного транспорту України питання.

Бажаний шлях до формування майбутніх інженерів залізничного транспорту в Україні доцільно, активно й цілеспрямовано починати вже з дитинства на одинадцяти дитячих залізницях, які функціонують на п’яти Залізницях і на яких, починаючи з п’ятого класу, навчається близько 7 тисяч дітей. 95% з них продовжують потім навчання в технікумах і ВНЗ залізничного транспорту.

За нашими показниками, в апараті адміністрації залізничного транспорту України на рівні начальників головних управлінь та відділів – більшість вихованців дитячих залізниць. Зараз відновлено роботу на залізничному транспорті літніх студентських загонів, де теж легко виявити майбутніх інженерів і лідерів-управлінців, створивши для цього відповідні умови.

Сучасність вимагає інженера залізничної галузі як яскравої, масштабної особистості, яка високо порядна, шляхетна і толерантна, яка глибоко володіє не тільки досягненнями у сфері залізничного транспорту, а й досягненнями наук про людину та мистецтвом діалогу, спілкування з різними групами людей, новими інженерними технологіями, знаннями сучасної теорії управління, управлінською майстерністю.

Для формування такого інженера, на нашу думку, суттєвим у професійній підготовці є реформування можливостей вузівської професійної освіти, створення сучасних технічних засобів, нормативної та методичної бази і навіть методики впровадження психологічного супроводження (на багатьох підприємствах галузі працюють психологи), але, як показують наведені раніше дані проведених нами досліджень, існує їхня відірваність від особливостей управління залізничною сферою. На наш погляд, необхідна велика робота, яка б забезпечила розвиток професіоналізму, професійної культури інженерів саме цієї галузі.

Принципово важливим є висновок про те, що “світ на початку ХХІ ст. не просто змінюється. Його змінність перетворилася в константу історичного процесу. Тепер навіть у вимірах повсякденного людського життя зміни починають переважати над спадкоємністю та сталістю. Вперше в історії людства покоління ідей і покоління речей змінюються у часі швидше за покоління людей” [1, с. 3].

Стає зрозумілим, що професійна освіта не може схватись від життя. Специфіку професіоналізму інженера сьогодні створює постійна зміна самого об’єкта в умовах вибору методологічних настанов. Тому фаховість

інженера слід розглядати під кутом важливих впливів держави, педагогічної науки на перегляд існуючих цінностей і способу життєдіяльності інженера залізничної галузі, на докорінні зміни існуючих цінностей та способу їх формування.

Отже, існуюча система управління підготовкою і перепідготовкою інженерних кадрів має акцентувати увагу на розробці таких моделей розвитку, які б були соціально спрямованими, демократичними, гнучкими, державно-громадянськими та сприяли розвитку будь-якої ланки залізничної галузі й економіки.

Дослідження й аналіз існуючого стану теоретичних надбань, основних тенденцій розвитку професійної освіти показали: існують об'єктивні передумови реформування та розвитку вищих освітніх закладів залізничного профілю й існуючої системи професійної перепідготовки, зокрема:

- радикальні соціально-економічні зміни;
- різноманітність форм життя;
- різноманіття суб'єктивних зв'язків особистості з навколишнім середовищем;
- збільшення свободи вибору форм і засобів освіти;
- послаблення традиційних систем передачі знань внаслідок зміни ціннісних орієнтацій у поколінні молоді по відношенню до покоління дорослих;
- наявність іншого інформаційного простору;
- зміна системи ціннісних орієнтацій;
- поява специфічних внутрішніх завдань (Україну називають зоною культурної небезпеки);
- зростання невизначеності держави щодо стратегії формування методологічної культури керівників;
- неспроможність традиційно сформованої консервативної свідомості до адекватної реакції на радикальні зміни планетарного масштабу тощо.

Виявлені передумови свідчать про те, що система професійної підготовки інженерних кадрів залізничної галузі – це не механічний конгломерат освітніх закладів, а певна система, специфічний соціальний організм, що розвивається: функціонує вона не лише за загальними та системними ознаками, а й за специфічними законами управління такою системою. Саме в системі зв'язків і відносин між її суб'єктами виникає ефект, який дослідники називають “соціальною якістю”, і яку, за нашим припущенням, можна розглядати як основний критерій готовності інженера залізничного транспорту до професійної діяльності в будь-якій його ланці, забезпечення її розвитку.

Отже, щоб зрозуміти основи, на яких формуються ті чи інші якості інженера залізничного транспорту, потрібно розглядати його життя в суспільстві цілісно. Тут має значення все: і його розум, і його ставлення до буття, до сім'ї, його професійна культура, його позиція та прагнення до неперервного самовдосконалення. У Китаї для отримання загального уявлення про рівень і якість інженера, здобутої ним освіти, цікавляться не стільки

назвою закінченого навчального закладу, скільки прізвищем керівників освітнього закладу.

Інженер – це не лише професія. Він не тільки носій нагромаджених досягнень залізничної галузі, наукових надбань у галузі техніки, а й загальнолюдських цінностей, історичних традицій свого народу.

Шлях професійного становлення такого інженера непростий в умовах сучасного ринкового соціуму. Це стосується, перш за все, пізнання особливостей трансформаційних процесів розвитку залізничного транспорту й існуючих у ньому суперечностей, зокрема таких, які стоять на заваді здійснення цього процесу:

- соціально-економічні: величезний “досвід” авторитарного стилю керівництва, крах багатьох соціальних і духовних цінностей, хаос в економіці;
- бар’єри, безпосередньо пов’язані з низьким статусом освіти в суспільстві, низьким рівнем фінансування освіти, переходом кращих інженерів у сферу бізнесу в зв’язку з необхідністю “виживання” в умовах економічної нестабільності;
- психологічні бар’єри: низький рівень загальної і професійної культури та суспільної свідомості;
- відсутність науково обґрунтованої ціннісно-нормативної моделі інженера залізничного транспорту, критеріальних характеристик його професійної зрілості та спланованих координаційних дій щодо підвищення професіоналізму.

Останнє цілком природно стало основою визначення другого напрямку – *істотне зростання професійної культури майбутнього інженера залізничного транспорту в процесі професійної підготовки.*

Для цього має бути відпрацьовано та сформульовано конкретні перспективні цілі, фундаментальні педагогічні принципи професійної педагогіки, стратегічні програми розвитку професійної культури, педагогічного процесу ВНЗ, в якому майбутні інженери залізничного транспорту отримають потенційну можливість стати інтелігентними, у суперіндустріальній соціотехнічній системі здійснювати перетворювально-творчу діяльність з розвитку залізничного транспорту України. При цьому ми маємо на увазі, насамперед, властивість передбачення ймовірнісного та споживчого майбутнього, де “духовність редукує до розуму, цінності змінюються, якщо з культури вилучено почуття, дух, душу і замінено їх на розум, розсудок, інтелект, вона стає текстурою... перетворенням культури на інформацію і техніку” [2, с. 6–30].

Іншими словами, мова йде про необхідність збереження за культурою істинного її призначення, її визначальної ролі у сучасній професійній освіті, зокрема: культивування, плекання всього того, що полегшує, облагороджує життя людини, робить її щасливою.

На думку академіка О. Савченко, шлях досягнення цієї мети – здійснення в державі, науці, освіті людиноцентристської політики, акцентуація уваги на особистісних цінностях – справедливості, свободі, гідності на за-

садах гуманізації, цілісності загальноосвітнього характеру. Цілком логічно вчена стверджує: культурологічний потенціал змісту та методик сучасної освіти мають відбиватися в культуротворчих досягненнях кожної особистості, що потребує “окультурення” університетського навчального середовища [4, с. 8–9]. Багатьма дослідниками усвідомлення необхідності формування професійної культури призвело до розроблення нової концепції інженерної освіти. Спеціальним рішенням ЮНЕСКО 2001 р. був оголошений роком технічної освіти, в межах якого було проведено декілька Міжнародних конференцій, де обговорювались зазначені проблеми та можливі засоби їхнього розв’язання.

Прикладом відомого досвіду, що має міжнародне значення для розв’язання цих проблем слугує відомий не тільки в Україні досвід Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, в якому переглянуто цілі, зміст і організацію педагогічного процесу ВНЗ, цілеспрямовано й успішно здійснюється новаторська система цільової психолого-педагогічної та управлінської підготовки інженерних кадрів, яка отримала підтримку українських і зарубіжних фахівців та схвалена Міністерством освіти і науки України [3].

Висновки. Перспективним є такий загальний науковий висновок дослідників наукової школи О. Романовського: поняття професійної культури інженера є невід’ємним складником професіоналізму, який базується на високій загальній і моральній культурі та її духовності, що підвищує процес інженерної діяльності до рівня високої відповідальності за результати своєї праці, що і є основною життєвою цінністю сучасного інженера.

Список використаної літератури

1. Кремень В. Г. Новий етап модернізації вищої освіти / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць: у 2 ч. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2002. – С. 3–6. – Ч. 1.
2. Кутырев В. А. Человек XXI века: уходящая натура / В. А. Кутырев // Человек. – 2001. – № 2. – С. 9–16.
3. Романовський О. Г. Гуманітарно-технічна еліта – поступ з минулого в майбутнє / О. Г. Романовський // Традиція і національно-культурний поступ : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т “Харк. політехн. ін-т”, Харк. держ. акад. культури ; укл. П. Г. Черемський, О. Г. Романовський. – Харків, 2005. – С. 13–18.
4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 3-тє вид., без змін. – Київ : А. М. Богданова, 2009. – 226 с.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2014.

Сущенко Р. В. Цели и ценности современной профессиональной подготовки инженеров железнодорожного транспорта

В статье определены основные цели и ценности современной профессиональной подготовки инженеров железнодорожного транспорта, проблемы и противоречия организации этого процесса.

Раскрыты педагогические парадигмы и концептуальные подходы к формированию управленческой культуры инженера железнодорожного транспорта в высших учебных заведениях с учетом тенденций развития национальной системы профессио-

нального образования в Украине инженерных кадров. Установлено, что это будет способствовать подготовке инженеров новой формации, готовых к инновационной инженерной деятельности, инновационного мышления, адекватных национальным ценностям и культуре труда на железнодорожном транспорте. Последнее особенно актуализирует необходимость переосмысления существующих целевых установок и традиционных концептуальных подходов к формированию управленческой культуры инженеров железнодорожного транспорта в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, инженер железнодорожного транспорта, управленческая культура, профессиональная ценность.

Sushchenko R. Goals and Values of Modern Training of Railway Engineers

The article defines the basic goals and values of modern training of Railway Engineers, problems and contradictions of the organization of this process. The article deals with the original approach in the implementation of in-house pedagogical training in management culture of future railway transportation engineers for teachers of technical universities.

We emphasize on the necessity of scientifically acceptable and educational training for teachers to form student's both general and administrative culture. The main vectors of such work have become teacher's cultural orientation, professional needs of the future engineer, humane values, new pedagogical thinking, stimulation of the creative influence on the rise of cultural standards in the railway sector teams.

Revealed pedagogical paradigms and conceptual approaches to the formation of administrative culture of Railway Engineers in higher education, taking into account trends in the development of the national system of vocational education in Ukraine engineering personnel. It is established that this will contribute to the training of engineers of the new formation, ready for innovative engineering, innovative thinking, adequate national values and culture of safety on the railways. The latter is particularly actualizes the need to rethink existing targets and traditional conceptual approaches to the formation of administrative culture of Railway Engineers in the process of training.

The general aim of such projects is to ensure the relevance of graduate engineering education, professional training of railway transportation engineers, social changes, the role of the engineer in society and his general and administrative culture.

Key words: training, Railway Transport Engineers, management culture and professional value.